

удк 908 (477) "19"

Н. Ніколаєва, канд. іст. наук, наук. співроб.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВИКЛАДАЧА КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КАЛАЧЕВСЬКОЇ НАТАЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ

У статті висвітлено життєвий шлях викладача англійської мови Київського державного університету Калачевської Наталії Володимирівни. Детально проаналізовано обставини її арешту органами НКВС УРСР після початку німецько-радянської війни в черні 1941 р.

Ключові слова: німецько-радянська війна, політичні репресії, викладачі, НКВС УРСР, Київський державний університет.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пропоноване дослідження присвячене біографії репресованого у 1941 р. викладача історичного факультету Київського державного університету Калачевської Наталії Володимирівни.

Стан вивчення теми дослідження. На сьогодні дослідження, у яких би детально аналізувалась біографія Н. Калачевської, в історіографії відсутні. Зате історіографія політичних репресій сталінської доби в Україні щороку поповнюється новими працями. З часу відновлення незалежності України у 1991 р. науковцями було опубліковано ряд важливих збірників документів про політичні репресії щодо викладачів та науковців м. Києва, де вперше було оприлюднено унікальні документи з колишніх радянських "спецхранів" [10; 15]. Серед найбільш важливих праць про долю репресованих київських викладачів та інтелігенції слід назвати дослідження І. Біласа [2], С. Білоконого [3], В. Заруби [6], Д. Табачника [14], Ю. Шаповала [16], О.Рубльова [8; 13], Л.Шевченко [11; 17], О.Юркової [18], В.Скопенка, В.Короткого, І. Тіщенко [11], К.Довганя [5], В.Нікольського [9], Н.Литвин [7] та багатьох інших. Про те, що зазначена тематика викликає значне зацікавлення у науковців свідчить факт, що про політичні репресії комуністичного режиму проти української інтелігенції у сталінський період історії ХХ століття вже опубліковано кілька тисяч наукових публікацій, які годі перелічити у цьому вступі [12]. Завдяки цим науковим працям українське суспільство вже знає досить багато про політичні репресії серед викладачів вищих навчальних закладів в роки сталінщини.

У процесі наукового аналізу проблеми попередніми дослідниками було з'ясовано причини, мотиви й ідеологічне підґрунтя терору, розв'язаного радянською владою проти викладачів КДУ в 1930-53 рр., виокремлено та проаналізовано специфіку і особливості поширення терору, встановлено безпосередній зв'язок із репресіями в УРСР і СРСР. Проте, на жаль, публікацій про політичні репресії після початку німецько-радянської війни 22.06.1941 р. все ще обмаль, тому ця тема потребує подальшого наукового вивчення.

Завданням цього дослідження є за допомогою маловідомих документів Комуністичної партії України та радянських спецслужб вивчити життєвий шлях викладача Київського державного університету Н. Калачевської.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що про життєвий шлях Н. Калачевської практично немає публікацій, її лише іноді згадують в окремих дослідженнях. У дослідженні вперше проаналізована архівна кримінальна справа НКВС УРСР № 37329-фп на Наталію Калачевську [4]. Отже, ця стаття сприятиме введенню до наукового обігу інформації про її життєвий шлях і викладацьку роботу, суттєво доповнить досі недостатньо вивчену картину сталінських політичних репресій в Київському університеті.

Виклад основного матеріалу. Однією з заарештованих одразу після початку німецько-радянської війни

22.06.1941 р. викладачів КДУ, запідозрених у "антирадянській агітації" та "антирадянських настроях", була викладач англійської мови Наталія Калачевська.

Калачевська Наталія Володимирівна народилася у 1900 році в с. Гучин Чернігівської губернії (нині – Чернігівська область). У 1941 р. жила у м. Києві, на вул. Ворошилова (нині – Ярославів Вал), б. 14, кв. 42. За національністю – росіянка, громадянка СРСР. Була безпартійною. Мала вищу освіту. Її батько в царські часи був адвокатом, помер в 1921 р., мати – Калачевська Клавдія Степанівна, 1883 р.н., працювала в туберкульозному інституті завідувачем бібліотекою. Перший чоловік – Фойницький, з яким вона розлучилася ще в 1921 р. Другий чоловік – Шапоровський, помер в 1933 р. в м. Москві. Син – Шапоровський Володимир Георгійович народився в 1924 р., вчився у середній школі № 98 в м. Києві. Був у неї також прийомний брат – Дудка Ісак Іванович, колишній льотчик і офіцер царської та врангелівської армій. В 1939 р. був заарештований НКВС УРСР за т.зв. "контрреволюційну діяльність" і висланий в область Комі на 6 років.

На момент початку радянсько-німецької війни у червня 1941 р. Н.Калачевська працювала старшим викладачем англійської мови на факультеті західних мов та літератури у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка. Також була секретарем вченої ради факультету західних мов і літератури КДУ, а ще працювала в науково-дослідному інституті мовознавства при Академії наук УРСР над складанням англо-українського словника. На момент арешту вона мала практично готову наукову роботу – кандидатську дисертацію, яка була майже готова до публічного захисту¹.

За що ж чекісти заарештували Н.Калачевську? Уявлення про це дають матеріали архівної кримінальної справи № 37329-фп на викладачку, яка зберігається в ГДА СБУ.

22 червня 1941 р., тобто в день нападу Німеччини на СРСР, керівництвом НКДБ УРСР було підписано ордер № 41 на арешт Калачевської Н.В. [4, арк. 3]. Поза всяким сумнівом, той факт, що ордер був підписаний в перший же день війни свідчить про наявність в НКВС-НКДБ УРСР компрометуючих матеріалів на Н. Калачевську, а також на інших запідозрених у "антирадянських настроях". Це і не дивно: перед війною чекісти уважно відстежували настрої населення і відмічали для себе "неблагонадійних". Скоріше за все, існували окремі списки на осіб, запідозрених у антирадянській діяльності або ввіманих на антирадянських висловах. З початком війни "неблагонадійні" люди одразу ж, з першого дня війни – заарештовувалися.

23 червня 1941 р. співробітник КОУ НКДБ УРСР Григорович на підставі ордеру № 41 НКДБ УРСР від 22.06.1941 р. в присутності двірника Оленича Івана

¹ Ця біографічна інформація міститься у офіційній анкеті заарештованої, складеній 26.06. 1941 р. слідчим Аносовим, а також з протоколу допиту заарештованої і її листа з проханням про реабілітацію.

Мойсейовича та свідка Лихоцької Любові Андріївни провів обшук в квартирі Н.Калачевської. Під час обшуку було вилучено паспорт № ЄК609336. Обшук проводився вночі, якщо вірити протоколу – з 02.00 до 03.00 [4, арк. 4].

28 червня 1941 р. старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов розглянув матеріали на Калачевську Н.В. Він встановив, що на початку 1920-х рр. Калачевська Н.В. працювала в АРА (американській організації допомоги), а ще вирішив, начебто вона надавала активну допомогу та підтримку "контрреволюційній організації" (Центр дії, 1923 р.) шляхом видачі її членам посилок, отриманих від АРА. Крім того, чекістам було відомо, що перший чоловік Калачевської – Фойницький був офіцером білої армії, а в 1924-1925 рр. був заарештований за "контрреволюційну діяльність" та засуджений. Н.Калачевська також надавала допомогу та підтримувала письмовий зв'язок з засудженим за "контрреволюційну діяльність" Дудкою Ісаком Івановичем, який до арешту працював в ЦАГІ. На думку чекістів, Н. Калачевська була "противником існуючого ладу, проводила антирадянську агітацію та брехала про керівників комуністичної партії та радянського уряду". Послідовникам Ф.Дзержинського ввижалося, буцімто в усіх своїх висловлюваннях вона проявляла інтерес до політики Англії, заявляла, що вона готова надати допомогу Англії і без коливань пішла би воювати проти Радянської влади. Всього цього було більш ніж достатньо як на ті часи для арешту. Тому Аносов керуючись ст. 143, 145 та 156 КПК УРСР постановив Калачевську Наталію Володимирівну арештувати та притягнути до кримінальної відповідальності за ст. 54-10 КК УРСР [4, арк. 1]. Цю постанову затвердив народний комісар державної безпеки УРСР Мешик (підписав один з його заступників – Дроздецький), арешт санкціонував прокурор УРСР.

В той же день 28 червня 1941 р. старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов виніс постанову про обрання міри запобігання для Н.Калачевської. Зважаючи на те, що її підозрювали у антирадянській діяльності, і що перебуваючи на волі вона могла уникнути суду та слідства і втекти, Аносов вирішив обрати мірою запобігання для Н.Калачевської утримання під вартою, про що оголосив їй під підпис. З постановою погодився начальник слідчої частини НКДБ УРСР Сагін (підписав його заступник). Цю постанову затвердив народний комісар державної безпеки УРСР Мешик (підписав один з його заступників – Дроздецький), арешт санкціонував прокурор УРСР [4, арк. 2].

29 червня 1941 р. старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов виніс постанову про прийняття матеріалів з обвинувачення Н.Калачевської у слідче провадження і приступити до проведення слідства. Він зазначив, що Н. Калачевська була противником існуючого устрою, проводила систематичну антирадянську агітацію і брехала на керівників комуністичної партії та радянської держави, підтримувала активний письмовий зв'язок з засудженим за контрреволюційну діяльність Дудкою І.І. Постанову затвердив начальник слідчої частини НКДБ УРСР Сагін (підписав його заступник) [4, арк. 8].

У зв'язку з наступом німців влітку 1941 р., частина київських в'язнів була етапована вглиб СРСР. 5 серпня 1941 р. у заарештованої було знято відбитки пальців (дактилоскопія). Судячи з матеріалів справи, це відбулося вже у Новосибірській тюрмі [4, арк. 9].

Перший і єдиний допит Н.Калачевської датований 22 липня 1941 р. Його провів все той же старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов. Для початку він розпиту-

вав Н.Калачевську про її трудову діяльність. Заарештована розповіла, що з січня до липня 1919 р. працювала в м. Києві кур'єром соцзабезпечення. В жовтні 1919 р. разом з батьками виїхала в Крим в м. Феодосію, де займалась приватними уроками (викладанням французької та англійської мов), і так до серпня 1920 р. У лютому 1920 р. вийшла заміж за офіцера врангелівської армії Фойлицького Олександра Миколайовича, з яким жила до кінця квітня 1921 р. Після приїзду до Києва в квітні 1921 р. з чоловіком розійшлася. В 1922 р. Н. Калачевська поступила на роботу в американську організацію допомоги – АРА у якості конторниці. В її обов'язки входило перевіряти документацію і оформлювати її. Там вона працювала до червня 1923 р., тобто до часу завершення роботи цієї організації.

3 вересня 1923 р. до 1926 р. Н.Калачевська навчалася в КІНО (Київському інституті народної освіти). У березні 1923 р. одружилася вдруге і жила разом з чоловіком – Шапоровським. З червня 1926 р. до вересня 1927 р. працювала на семінарах підвищеного типу (підготовка до аспірантури). Навчальний рік 1926-1927 рр. відбувала стаж в 52-й київській школі, викладала російську мову. 3 вересня 1928 р. до вересня 1931 р. Н.Калачевська працювала аспірантом при інституті мовознавства (мабуть, в АН УРСР). З 1931 до 1934 рр. працювала доцентом російської мови в Київському державному університеті, після чого наказом народного комісара освіти УСРР Затонського була знята з зазначеної посади. Скоріше за все, і тут не обійшлося без обвинувачень у "темному політичному минулому", так притаманних радянській освітній системі 1930-х рр.

З липня 1934 р. до липня 1939 р. Н.Калачевська працювала бібліотекарем київської обласної медичної бібліотеки. Одночасно з 15 вересня 1938 р. знову стала працювати викладачем англійської мови в Київському державному університеті, де і викладала до дня арешту.

Далі слідчий запитав, чи пам'ятає Н.Калачевська когось з часів роботи в АРА, чи систематично отримувала посилки. Допитувана відповіла, що не пам'ятає, але назвала з своїх знайомих кілька людей, які кілька разів отримували посилки. Серед них була Виноградова Варвара Володимирівна, два брати якої жили за кордоном. Згодом їй було засуджено на процесі "центру дії". Слідчий поцікавився, чи було відомо Н.Калачевській про перебування Виноградової в "контрреволюційній організації", заарештована відповіла, що ні. Також Н.Калачевська знала квартиранта Виноградової – Мухіна Андрія Петровича, якого згодом з подачі чекістів також засудили на процесі "центру дії" [4, арк. 11-18].

Далі слідчий запитав, чи заарештовувався батько Н.Калачевської органами ЧК. Вона відповіла, що арештовувався двічі. Він вперше був заарештованим Київським ЧК в червні-липні 1919 р. за підозрою в участі в кадетській партії, але наступного ж дня був звільнений. Вдруге він був заарештований особливим відділом в м. Ялті в листопаді 1920 р. В лютому 1921 р. він був висланий з м. Ялти, по дорозі захворів тифом і помер в лікарні м. Мелітополя в травні 1921 р.

Слідчий і далі наполегливо цікавився, хто ще з родичів Н.Калачевської був заарештований органами НКВС. Жінка відповіла, що під арештом знаходився її прийомний брат Дудко Ісак Іванович, який працював до арешту перекладачем технічної літератури з англійської мови при ЦАГІ. З ним Н.Калачевська мала письмовий зв'язок, листувалася, надавала допомогу, висилаючи посилки.

Далі слідчий цікавився, хто є з близьких знайомих у Н.Калачевської. Вона розповідала в основному про своїх колег. Зазначила, що в Київському державному

університеті ім. Т.Г. Шевченко з нею разом працював викладач англійської мови Мистецький Абрам Самойлович, приблизно 35 років. Він в університеті працював з 1937 р. До 1932 р. він проживав в Нью-Йорку (США). Ще згадала Фішкіс Данила Ісааковича, приблизно 30-ти років, який з 1938 р. став працювати в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченко викладачем англійської мови. Він в 1932 р. приїхав в СРСР з м. Чикаго (США). Її близьким знайомими також були: Світенко Тетяна Павлівна, викладач англійської мови в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченко з 1939 р.; Кітель Єлизавета Володимирівна, бібліотекар в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченко; Татарінова Ольга Веніамінівна, приблизно 43-44 роки, працювала викладачем Київського медичного інституту.

Слідчий поцікавився, хто з названих осіб відвідував квартиру Н.Калачевської. Виявилось, що усі, а найбільше – А.Мистецький, з яким вона разом працювала над редагуванням підручника англійської мови для першого курсу факультету іноземних мов університетів. Також заарештована розповіла, що вона 3-4 рази на рік відвідувала Татарінову, а також академіка Калиновича, з яким разом працювала над укладанням англо-українського словника.

Далі слідчий випитував, на які теми ведуться Калачевською розмови при зустрічах з друзями. Заарештована відповіла, що в основному мова йшла про робочі питання, а також про бойові дії Англії з Німеччиною. Виявилось, що вона слухала англійське радіо та обговорювала зміст його передач. Далі Н.Калачевська говорила слідчому, що вона більш за все цікавилась бойовими діями і англійською політикою, бо вважала що англійський народ підприємливим, чесним, правдивим і мужнім, тому не бажала успіхів Німеччині в цій війні.

На цьому, можна сказати, слідство і закінчилось. Не добувши ніяких об'єктивних даних про "антирадянську діяльність" Н.Калачевської чекісти вирішили, що для її засудження вистачить і свідчень про її родину (особливо – репресованих) та знайомих.

21 червня 1941 р. старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов (вже у Новосибірську) прийняв постанову про пред'явлення обвинувачення Н.Калачевській. У постанові знову зазначалися обвинувачення у зв'язках з АРА, "Центром дії", поширенні неправдивих свідчень про керівництво СРСР, занадто великий інтерес до політики Англії, намір зав'язатись з представниками англійського посольства для надання допомоги в боротьбі проти СРСР... Після пред'явлення обвинувачення слідчий ще раз допитував заарештовану, чи поширювала вона антирадянські чутки і брехню про керівників СРСР. Заарештована відповіла, що ні. У своє виправдання навіть сказала, що вона лише "захоплювалась мудрістю наших вождів". Що й казати, тюрма – не рідний дім, і щоб викрутитись годилися і такі зізнання.

Далі слідчий повідомив Н.Калачевській, що у слідстві є інформація про бажання заарештованої зав'язатись з представниками англійського посольства і запропонувати надання потрібної допомоги в роботі проти СРСР, для чого планувалося використати відрядження у Москву. Н.Калачевська відповіла, що ніяких подібних намірів вона не мала і в Москву їхати не збиралась.

Тоді слідчий заявив, що антирадянські висловлювання Н.Калачевської начебто підтверджувались документальними даними вимагав відповідати по суті питання. Але Калачевська відповіла, що ніяких антирадянських виловлювань вона не говорила, і їх не могло бути [4, арк. 19-20].

В той же день 29 липня 1941 р. слідчий Аносов підготував протокол пред'явлення слідства Н. Калачевській. Їй було надано ознайомитись з матеріалами справи, всього на 20 сторінках. Доповнень у свідчення заарештована не внесла, крім того, що попросила записати, що вона проявляла інтерес до долі англійського народу, а не до англійської політики [4, арк. 21].

16 серпня 1941 р. начальник управління НКВС по Новосибірській області капітан держбезпеки Бекман затвердив обвинувальний висновок у справі № 147620 на Н.Калачевську. Документ підготував старший оперуповноважений 5 відділу 3 управління НКДБ УРСР сержант держбезпеки Аносов, з ним погодився начальник слідчої групи НКВС УРСР молодший лейтенант держбезпеки Лісний. На той час обвинувачувана Н.Калачевська утримувалась під вартою в тюрмі № 1 м. Новосибірська. Речових доказів за справою, як і слід було очікувати – не було.

Н.Калачевську обвинувачували за ст. 58-10 ч.1 КК РРФСР (треба сказати, що чекістам не було принципово, за статтями КК УРСР чи РРФСР судити в'язнів). В документі зазначено, що "НКВС УРСР було отримано інформацію про злочинну діяльність Н.Калачевської", яка була заарештована 23.06.1941 р. і притягнута до відповідальності. Проведеним слідством (якщо це так можна назвати) було "встановлено", що Н.Калачевська "була антирадянськи налаштована і з січня 1941 р. за місцем проживання в Києві систематично проводила антирадянську агітацію, спрямовану проти керівників Комуністичної партії та радянського уряду". Про це, очевидно, були окремі свідчення когось з інформаторів НКВС, які зберігалися в справі в окремому пакеті, але до наших днів цей документ не зберігся, тому говорити про його зміст важко. Там же містилась інформація про намір Н.Калачевської зв'язуватись з працівниками англійського консульства для надання допомоги в роботі проти СРСР. Не забули і про роботу Н.Калачевської в АРА в 1922-23 рр., приписавши їй зв'язки з антирадянським людьми, членами контрреволюційної організації (центр дій), які отримували матеріальну допомогу з-за кордону у посилках. Тим не менше, обвинувачувана не визнала себе винною в цих злочинах. Врахувавши усе викладене (тобто написану чекістами брехню), автори обвинувального висновку запропонували слідчу справу № 147620 на Н.Калачевську передати Прокурору Новосибірської області для подальшого направлення на розгляд Особливої наради НКВС СРСР [4, арк. 22-23].

Так і було вирішено. Ще 5 серпня 1941 р. заступник Новосибірського обласного прокурора з спецсправ Назарюк затвердив висновок, складений помічником обласного прокурора по спецсправам Боброва. З документа видно, що обвинувачення нашаровувалося одне на друге, ніхто не хотів розбиратись зі справою і вирішено було її не затягувати. Бобров вирішив, що Н. Калачевська походить з родини адвоката царського часу, її батько в 1919 р. двічі заарештовувався органами ЧК за підозрою в перебуванні в партії кадетів і помер від тифу, знаходячись під слідством. Перший її чоловік був офіцер армії Врангеля, був заарештований за контрреволюційну діяльність та засуджений НКВС. Далі слідували ті ж самі обвинувачення що й раніше: "поширення антирадянської агітації проти діячів комуністичної партії та радянського уряду"; прагнення зв'язатися в роботі з англійським посольством тощо. Врешті витворився абсолютно упереджений обвинувальний висновок, що який було складено у відповідності до пронизаних брехнею матеріалів справи. Взявши до уваги, що "контрреволюційна діяльність" Н. Калачевської, на думку чекістів, була доведена, було вирішено в суд справу не пе-

редавати, адже у справі не було свідків (оце так причина – авт.). Тому співробітники НКВС вирішили обвинувальний висновок затвердити і передати справу на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР [4, арк. 24].

Саме так і було зроблено. У витязі з протоколу № 74 від 12 жовтня 1941 р. Особливої наради при Народному комісарі внутрішніх справ СРСР зазначено, що вислухавши матеріали справи № 147620 на Н.Калачевську члени наради постановили заарештувати її у виправно-трудовий табір строком на 3 роки, рахуючи строк з 23 червня 1941 р. [4, арк. 26].

У справі зберігся лист Н.Калачевської від 13 липня 1944 р., написаний вже після звільнення з таборів. На той час вона жила в Південно-Казахстанській області, поселення Ленгер-уголь, вул. Вокзальна, 4. У своїй заяві на адресу Особливої наради НКВС СРСР (оце знайшла, де шукати правди – авт.) вона повідомила, що відбувала покарання у Асиновському ВТТ НКВС по Новосибірській області, звідки була звільнена 21.07.1944 р., тобто достроково – за 2 дні до закінчення строку. Звільнили її, як інваліда: ув'язнення не минулося даремно для здоров'я. Потім Н.Калачевська стала жити у поселенні Ленгер-уголь Південно-Казахстанської області, де працювала на шахті № 4 табельницею. У своїй заяві Н.Калачевська просила переглянути її справу та зняти з неї всі обмеження, які витікали з постанови Особливої наради НКВС СРСР від 12.10. 1941 р. Очевидно, вона хотіла повернутись жити у Київ, до матері.

Які наслідки мала ця заява – невідомо. Інформації про те, як склалася доля Н.Калачевської після звільнення у справі, на жаль, немає. Відповідь на питання потрібно буде відшукати в майбутньому.

Відновлення історичної справедливості щодо Н. Калачевської сталося лише у відновленій Українській державі. 4 січня 2000 р. Н.Калачевська була реабілітована прокуратурою Київської області. У висновку, підписаному в.о. прокурора Київської області державним радником юстиції 2 класу Г.П.Середою зазначалося, що вона була засуджена лише за агентурними наклепами, які нічим не були підтверджені. Крім того, вона була репресована позасудовим органом без будь-яких підстав, тому підлягала реабілітації [4, арк. 27]. Висновок уклад начальник відділу старший радник юстиції О.М.Ольховець. Таким чином, викладачці хоч і з запізненням, але все ж було повернуто добре ім'я.

Сподіваємося, що ця стаття сприятиме кращому знанню біографії викладачки Київського державного

університету Наталії Калачевської та поширенню правдивої інформації про репресії чекістів проти української інтелігенції.

Список використаних джерел:

1. Бажан О., Данилюк Ю., Рубльов О. Історія під пресом ідеології // Зневажає Кліо: Зб. на пошану акад. НАН України П. Тронька / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: Ю. Данилюк (голов. ред.) та ін. – К., 2005. – С. 3–74.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х т. – К.: Либідь: Військо України, 1994. – Кн. 1. – 422 с.; Кн. 2. – 428 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – 447 с.
4. ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 37329-фп.
5. Довгань К. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.). Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008 р.
6. Заруба В. Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН // Сучасність. – 1996. – № 5. – С. 105–116.
7. Литвин Н. Політичний терор 1920–30-х років щодо інтелігенції України в ідеологічному обґрунтуванні партійно-радянськими лідерами // Вісник Київського славистичного університету. Серія: Історія. – К.: КСУ, 2005. – № 20. – С. 111–119.
8. Михайло Марченко: [Документи] / Публ. О. Рубльова // Укр. іст. журн. – 1996. – № 1. – С. 119–129; № 2. – С. 92–116; № 3. – С. 66–77.
9. Нікольський В. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. – Донецьк: Видавництво Донецького національного університету, 2003. – 624 с.
10. Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937–1938 рр.: У 2-х т. / Упоряд.: С. Кокін та ін.; Відп. ред. Ю. Шаповал. – К.: Сфера, 2003. – Т. 1. – 471 с.; Т. 2. – С. 473–1093.
11. Ректори Київського університету. 1834–2006 / КНУТШ; В. Скопенко, В. Короткий, Т. Табеньська, І. Тищенко, Л. Шевченко. – Київ: Либідь, 2006.
12. Репресії в Україні. Бібліографічний покажчик / Упор. Є. Бабин, В. Патока. – К., "Смолоскип", 2007. – 520 с.
13. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
14. Табачник Д. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х – 50-і рр.): Історичний та етнополітичний аспекти. Автореф. дис. ... д-ра істор. наук / НАН України: Ін-т нац. відносин і політології. – К., 1995. – 103 с.
15. У лещатах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Ін-ту історії України НАН України: (1936–1956): Зб. документів і матеріалів. У 2-х ч. / Упоряд.: Р. Пиріг та ін.; В. Смолій (відп. ред.) – К., 1996. – Ч. I. – 146 с.; Ч. II. – 247 с.
16. Шаповал Ю. Україна ХХ ст.: Особи та події в контексті важкої історії. – К.: Генеза, 2001. – 560 с.
17. Шевченко Л. Доля керівників Київського університету в 30-і рр. ХХ ст. // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. Зб. статей / Ін-т історії України НАН України та ін.; Редкол.: П. Т. Тронька (відп. ред.) та ін. – К., 2002. – Вип. 20–21. – С. 511–527.
18. Юркова О. Київська історична школа М.С. Грушевського: доля науковців // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – № 1/2. – С. 263–280.

Надійшла до редколегії 04.09.13

Н. Николаева, канд. ист. наук, науч. сотр.
КНУ имени Тараса Шевченко

ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КИЕВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА КАЛАЧЕВСКОЙ НАТАЛИИ ВЛАДИМИРОВНЫ

В статье изучается жизненный путь и деятельность преподавателя английского языка Киевского государственного университета Калачевской Наталии Владимировны. Проанализированы обстоятельства ее ареста органами НКВД УССР после начала немецко-советской войны в июне 1941 года.

Ключевые слова: немецко-советская война, политические репрессии, преподаватели, НКВД УССР, Киевский государственный университет.

N. Nikolaeva, Ph.D. in History, Scientific Research Fellow
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE LIFE OF NATALIA V. KALACHEVSKAYA – THE PROFESSOR AT KIEV STATE UNIVERSITY

The life of the Professor of English at Kiev State University Natalia V. Kalachevskaya is investigated in this article. The circumstances of her arrest by the NKVD USSR after the beginning of the German-Soviet war in June 1941 are analyzed.

Key words: German-Soviet war, political repressions, professors, NKVD USSR, Kyiv State University.